

DE GRONDWET - ARTIKEL 114 - DOODSTRAF

De doodstraf kan niet worden opgelegd.

WETENSCHAPPELIJK COMMENTAAR ARTIKEL 114 - DOODSTRAF - G. BOOGAARD

Inhoudsopgave

1. Historische ontwikkeling en actuele betekenis
2. Internationaal recht
3. Jurisprudentie
4. Historische versies
5. Literatuur

Editie september 2020^[1]

1. HISTORISCHE ONTWIKKELING EN ACTUELE BETEKENIS

Over de historische ontwikkeling van het verbod op de doodstraf kan een co op de Grondwet van 1983 kort zijn: die is er niet. De laatste doodstraf (buiten d Wereld Oorlog en de bijzondere rechtspleging nadien^[2]) werd ten onzent voltrokken toen Johannes Nathan op 31 oktober op het marktplein van N werd opgehangen wegens het doodslaan van zijn schoonmoeder.^[3] Tien jaar later, in 1870, werd de doodstraf in vreedstijd afg Van herinvoering ervan is nadien niet meer werkelijk sprake geweest. De herzie de Grondwet in 1983 werd juist aangegrepen om het grondwettelijke verb algemeen verbeurdverklaring^[5] te laten vervallen en de Grondwet voortaan te late over de op te leggen straffen. De Tweede Kamer dacht daar anders over en voe; aanvoering van het Kamerlid Roethof (PvdA) bij amendement het huidige ai Grondwet in.^[6] Roethof vond de doodstraf een volstrekt inhumane straf van onomkeerbaarheid, de absoluteheid en de onmogelijkheid tot kwijting van se ontkenning van de veranderbaarheid van de mens was de doodstraf in strij menselijke waardigheid zelf.^[7] In de staatsrechtelijke literatuur wordt geconstateerd dat de plaatsing van het doodstrafverbod in het hoofdstuk over de re ongelukkig is. Als grondrecht zou het eerder in Hoofdstuk 1 van de Grondwet thui de buurt van het grondrecht op de onaantastbaarheid van het lichaam (artikel 11) het verbod op de doodstraf inhoudelijk verwantschap vertoont.^[8] Plaatsing in Hoof bovendien ongelukkig, omdat de bepaling ook is bedoeld voor de wetgever. Daar

kan worden gewezen op de samenhang tussen het verbod op de doodstraf en artikel 114, derde lid, Grondwet, dat bepaalt dat vrijheidsstraffen alleen door de rechterlijk kunnen worden opgelegd. Hoofdstuk 6 van de Grondwet wordt bovendien met name algemeen bij elkaar gehouden door de omschrijving 'kwesies, de rechtspraak bet het toetsingsverbod uit artikel 120, de beginselen van een goede procesorde uit artikel 121 en het recht van gratie uit artikel 122 hadden evenzeer elders in de Grondwet kunnen geregeld.

De betekenis van de artikel 114 is allereerst dat het de wetgever verboden is om de doodstraf op te nemen onder de mogelijke straffen in het Wetboek van Strafrecht. In de tweede plaats betekent artikel 114 van de Grondwet eveneens dat een eventueel toch door de wetgever mogelijk gemaakte en door de Nederlandse rechter opgelegde doodstraf nietig is. Doordat het artikel ook voor de rechter is onttrekt het zich deels aan de werking van het constitutioneel toetsingsverbod uit artikel 114 Grondwet. Het niet opleggen van de doodstraf is immers een zelfstandige grondwettelijke plicht voor de rechter waaraan hij kan voldoen zonder daarmee de formele wettelijke vereisten van de doodstraf op te leggen van deze straf mogelijk maakt aan de Grondwet te toetsen. Artikel 114 Grondwet geldt onder alle omstandigheden. Hoewel over de relatie met het staatsrecht uit artikel 103 Grondwet tijdens de parlementaire behandeling eigenlijk niet is gesproken, werd het alternatieve amendement van de liberalen Nijpels en Kappeyne van de Coppolder^[9] waarin was voorzien om in het oorlogsstrafrecht een uitzondering te mogen maken, niet aangenomen. De grondwettelijke waarborg tegen het opleggen van de doodstraf is in toenemende mate opgevolgd door de ontwikkeling van het internationale strafrecht (hierna, onder nummer 2). Desondanks is het huidige artikel 114 Grondwet niet de kern van de betekenis in de Nederlandse politieke discussie. De SGP is nog altijd voor wederom de doodstraf voor ernstige levensdelicten.^[10] De laatste minister die zich er fel positief over uitliet, was minister Nawijn (LPF) in 2002. De politieke reacties waren over het algemeen negatief (ook van zijn eigen partij)^[11] dat de herinvoering van de doodstraf niet snel een politieke agenda zal verschijnen. Ondertussen blijkt uit opinieonderzoek wel te komen dat het aantal voorstanders van een beperkte invoering van de doodstraf in Nederland regelmatig schommelt.

2. INTERNATIONAAL RECHT

De verhouding van het grondwettelijke doodstrafverbod met het internationale strafrecht is tweërlei. Allereerst is het denkbaar dat de doodstraf langs de weg van de verdragen weer zijn intrede zou kunnen doen in de Nederlandse rechtsorde. Artikel 91, derde lid, van de Grondwet maakt het immers mogelijk om het Koninkrijk te binden aan internationale verdragen van de Grondwet afwijkende verdragen. Deze optie is praktisch vooral van belang in gevallen waarin Nederland partij zou zijn of worden bij een Internationaal Tribunaal dat de mogelijkheid beschikt om de doodstraf op te leggen. Een dergelijk verdrag kon in de mening van de regering echter pas dan in strijd met de Grondwet als het een Nederlande gelederen zou hebben. Dan zou, volgens de regering, het oprichtingsverdrag van de tweede meerderheid moet worden goedgekeurd.^[12] Deze minimalistische insteek is zonder reden in de literatuur voor 'onverdedigbaar' gehouden.^[13] De relevante kwestie is echter overschaduwd geraakt door de tweede wijze waarop artikel 114

verband houdt met het internationale recht: de toegenomen verankering van doodstraf in het internationale recht.

Vrij snel na de Grondwet, in 1986, verbood het Zesde Protocol bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) doodstraf in vredetijd. Via de interpretatie van het EVRM door het Europees Hof van Rechten van de Mens (EHRM) is uitlevering aan landen waar de doodstraf kan opgelegd ook verboden.^[15] Het Dertiende Protocol bij het EVRM uit 2002^[16] verbiedt inmiddels ook de doodstraf in oorlogstijd. Het protocol nog niet door alle lidstaten van de Raad van Europa is geratificeerd, EHRM al aangegeven dat de rechtsontwikkeling via het recht op leven uit artikel 1 van de Grondwet van de Raad van Europa zal gaan opleveren.^[17] Artikel 114 en het EVRM vallen op dat moment volledig samen. In Nederland positief geformuleerd recht op leven (ten overstaan van het negatief geformuleerde de doodstraf) aandacht gekregen van de Staatscommissie (Staatscommissie-Thomassen), strekkende tot het mogelijk opnemen van dit recht in de Grondwet.^[18]

3. JURISPRUDENTIE

EHRM 7 juli 1989, nr. 14038/88 (Soering t. Verenigd Koninkrijk).

HR 30 maart 1990, ECLI:NL:HR:1990:AD7494,NJ1991/249 m.nt. A.H. (Amerikaanse militair).

EHRM 12 mei 2005, no. 46221/99, (Öcalan t. Turkey).

EHRM 2 maart 2010, nr. 61498/08 (Al-Sadoon en Mufdhi t. Verenigd Koninkrijk).

4. HISTORISCHE VERSIES

Geen historie.

5. LITERATUUR

- P.A.M. Mevis, Oorlog en bevrijding; en het strafrecht?; Over continuïteit en verandering, *Delikt En Delinkwent* 2020/12, pp. 165 – 186.

- P.B.C.D.F. van Sasse van Ysselt, Realisering van het recht op onaantastbaarheid van het lichaam door middel van wetgeving, *RegelMaat* 2017 (32) 6, p. 403-418.

- Staatscommissie Grondwet (red. J.A. Peters), *Het recht op leven in de Nederlandse Grondwet. Een verkennend onderzoek*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2009.

NOTEN

1. De editie september 2020 van dit artikel heeft zeer geprofieerd van het voorbeeld van mr. J.J. But, onderwijs- en onderzoeksmedwerker afdeling staats- en bestuursrecht, Universiteit Leiden.
2. Waarin de doodstraf 154 keer is opgelegd, maar er uiteindelijk 39 oorlogsmisdadswerkelijk zijn geëxecuteerd, de laatste in 1952. Zie voor een goed overzicht historische en juridische discussie omtrent de doodstraf in die tijden (door bijz rechtspleging): P.A.M. Mevis, Oorlog en bevrijding; en het strafrecht?; Over continuïteit en verandering, *Delikt En Delinkwent* 2020/ 12, met name pp. 173
3. https://nl.wikipedia.org/wiki/Johannes_Nathan. ; <https://www.cijfers.net/doodstraf.html>
4. Wet van 17 september 1870, Stb. 162.
5. Laatstelijk in artikel 174 Grondwet 1972: ‘Op geen misdrijf mag als straf gest worden de algemene verbeurdverklaring der goederen, de schuldige toebehore
6. Kamerstukken II 1980/ 81, 16 162 nr. 12, (Nng, V, 109).
7. Handelingen II 1980/ 81, blz. 3257 e.v. (Nng, V, 193).
8. Zie voor een onderscheid tussen art. 11 en 114 Grondwet: P.B.C.D.F. van Sas Ysselt, ‘Realisering van het recht op onaantastbaarheid van het lichaam door n van wetgeving’, *RegelMaat* 2017 (32) 6, p. 403- 404.
9. Kamerstukken II 1980/ 81, 16 162 nr. 15, (Nng, V, 112).
10. <https://www.sgp.nl/standpunten/d/doodstraf>
11. ‘Nawijn betreurt mening doodstraf’, *NRC- Handelsblad* 19 november 2002.
12. Handelingen II 1980/ 81, blz. 3323 (Nng, V, 221).
13. P.P. T. Bovend’Eert, ‘Tekst en Commentaar bij artikel 114’, *Tekst en Commentaar Grondwet*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.
14. *Trb.* 1983/ 86.
15. EHRM 7 juli 1989, nr. 14038/ 88 (Soering t. Verenigd Koninkrijk), HR 30 maart 1990, ECLI:NL:HR:1990:AD7494, NJ 1991/ 249 m.nt. A.H.J. Swart (Amerikaanse 1
16. *Trb.* 2002/ 119.
17. EHRM 12 mei 2005, no. 46221/ 99, (Öcalan v. Turkey). Vgl: EHRM 2 maart 2008, no. 61498/ 08 (Al-Sadoon en Mufdhi t. Verenigd Koninkrijk).
18. Zie ook de voorbereidende studie in J.A. Peters e.e., *Het recht op leven in de Nederlandse Grondwet. Een verkennend onderzoek*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2009.

CITEER SUGGESTIE

G. Boogaard, Commentaar op artikel 114 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Balli Leenknecht (red.), *Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet*, webeditie 2021 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).